

ATATÜRK
ANSİKLOPEDİSİ

Haydar Bey (Vaner) (1873-1954)
Cevdet TEKE

Yayınlayan/Kurum	:	Atatürk Araştırma Merkezi
Yayın Tarihi	:	24.10.2024
Kaynak:	:	https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1885/Haydar_Bey_(Vaner)__(1873-1954)
İndirilme Tarihi	:	01.04.2026
Telif Hakkı	:	© 2026 Atatürk Ansiklopedisi. Tüm hakları saklıdır.

Açıklama:
Bu belge, Atatürk Ansiklopedisi'nden alınmıştır ve bilgilendirme amacı taşımaktadır. İçeriğin akademik kullanımı için kaynak gösterilmesi gerekmektedir.

Haydar Bey (Vaner) (1873-1954)

(Türk bürokrat, siyasetçi)

Millî Mücadele Dönemi'nin önemli simalarından Haydar Bey (Vaner), 1873 yılında Karadağ sınırları içerisinde bulunan Podgoritza şehrinde doğdu. Babasının adı Dakikzade Hacı İbrahim ve annesinin adı Paşo'dur.

İlköğrenimini İşkodra Mebâdi- i Uluma ve orta öğrenimini Musul Mekteb- i Rüştiyesinde tamamladıktan sonra Mekteb-i Mülkiye-i Şahanenin idadi ve âli kısımlarını okudu ve 14 Temmuz 1899'da iyi derece ile mezun oldu. 30 Temmuz'da Van ili Maiyet Memurluğu ile devlet hizmetine girdi. Bu görevi sırasında bir süre Van vilayeti Mektupçu Vekilliği ve Askerî Rüşdiye İnşaat Komisyonu Başkanvekilliğini de yürüttü. Haydar Bey, Osmanlı Devleti'nin muhtelif şehirlerinde kaymakamlık, mutasarrıflık ve valilik görevlerinde bulundu. 18 Nisan 1901'de Van'a bağlı Hakkâri sancağının merkez kazası olan Çölemerik Kaymakamlığına atandı. Barzan ve Şemdinli Aşiretleri şeyhlerinin barıştırılmasına memur edildi. Sonrasında sırasıyla Adilcevaz Kaymakamlığı, Gevar (Yüksekova) Kaymakamlığı, Çatak Kaymakamlığı ve Kosova vilayetine bağlı Metroviçe Kaymakamlığı vazifelerini yürüttü. Haydar Bey akabinde Makedonya sınırları dahilindeki Köprülü Kaymakamlığına tayin edildi. Fakat göreve başlayamadan 8 Eylül 1909'da Mülkiye Müfettişliğine tayin edildi. Mülkiye Müfettişi iken Dâhiliye Nazırı Hacı Adil Bey, Miralay Fevzi (Fevzi Çakmak), Mr. Graves, General Fulon'dan oluşan heyette uzman olarak çalıştı.

Haydar Bey, 1913 yılında mutasarrıflığa yükseltilerek sırasıyla Denizli, Kırkkilise (Kırklareli), Maraş ve Urfa vilayetlerine mutasarrıf oldu. 25 Şubat 1915'te Musul Vali Vekilliğine getirilerek 4 Ekim 1915'te asil olarak atanması onaylandı. 13 Eylül 1917'de Bitlis, 31 Aralık 1917'de Diyarbakır ve 18 Mart 1918'de Van valisi olarak atandı. Van vilayeti, Rus ve Ermeni güçleri tarafından harap edilmiş ve Müslüman nüfusun kitlesel göçü sebebiyle de büyük bir yıkımla karşılaşmıştı. Haydar Bey'in bu bölgedeki sorumlulukları arasında Türk yönetimini yeniden tesis etmek, yerinden edilmiş ve yoksul ahalinin ihtiyaçlarını karşılamak ve İngiliz nüfuzuna karşı koymak yer almaktaydı. Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa liderliğinde vücuda gelen Millî Mücadele'ye tam destek verdi. Haydar Bey'in bu tutumu bölge halkına da etki ederek onları milli bilinç etrafında kenetlenmeye sevk etti. Bunun üzerine İngilizler, İstanbul Hükümetine baskı uygulayınca 29 Ağustos 1919'da valilik görevinden alındı ve İstanbul'a çağrıldı. Fakat Haydar Bey, İstanbul'a gitmek yerine ulusal hareket saflarında yer almak amacıyla Erzurum'a gitti. Bu sırada Ali Galip Olayı sebebiyle Elazığ'da valilik sorunu ortaya çıktı. Doğu Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'nın ikna etmesiyle Elazığ vali vekâletini üstlendi. Fakat Ali Rıza Paşa Hükümeti söz konusu valilik için Muharrem Mümtaz Bey'i atayınca Haydar Bey'in vali vekilliği görevi de sona erdi. Elazığ'dan Sivas'a geçen Haydar Bey, burada Mustafa Kemal Paşa ile birlikte çalışmaya başladı. Hatta Sivas Kongresi'ni müteakip Heyet-i Temsiliye çalışmalarında yer aldı.

Haydar Bey, Son Osmanlı Meclis- i Meb'ûsânı için yapılan seçimde Van mebusu oldu. Misâk- i Millî'nin ilanı ile birlikte 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal eden İngilizler, meclisi feshettikleri gibi birçok mebusu da tutuklamaya başladılar. Daha önce tutuklanacak ve yargılanacak listesi yüz elli yedi iken, İstanbul'un işgaliyle birlikte yüz yetmiş dört sayıya ulaşan listede Haydar Bey de vardı. Tutuklanmaktan son anda kurtulan Haydar Bey de Hakkâri Mebusu Mazhar Bey, Kastamonu Mebusu Dr. Suat Bey ve Bekir Sami Bey'in oğlu Şevket Bey ile birlikte İstanbul'dan hareket ederek Çanakkale, İzmir ve Rodos yoluyla Beyrut'a kaçmak zorunda kaldılar. Ankara'da yeni bir meclisin açılacağı haberini alınca da bilhassa Fransızların yardımıyla Mersin üzerinden memlekete dönerek Ankara'ya geçti. Millî Meclise yine Van mebusu olarak seçildi ve 1 Mayıs 1920'de TBMM Genel Kuruluna Van mebusu olarak takdim edildi.

Büyük Millet Meclisine katılan Haydar Bey, iki ay gibi kısa bir müddet sonra Mustafa Kemal

Paşa'nın isteği üzerine mebusluğunu koruyarak Konya valiliğine atandı (12 Temmuz 1920). Konya ve muhitinde TBMM aleyhine zuhur eden isyanlarla baş edecek dirayetli birinin vali yapılması gündeme geldiğinde Mustafa Kemal Paşa tercihini Haydar Bey'den yana kullandı. Haydar Bey, böylece Meclisteki mesaisine bir süre ara vermek vaziyetinde kaldı.

Haydar Bey'in Konya valiliği sırasında meydana gelen en önemli olay Delibaş Mehmet İsyanı diye adlandırılan II. Konya İsyanı'dır. 2/3 Ekim 1920'de Delibaş Mehmet'in başlattığı ayaklanmanın bastırılmasına çalıştı. Fakat beş yüz kişilik bir kuvvetle şehre giren isyancılar bütün askeri ve mülki binaları ele geçirdiler. Nihayet, Afyon'daki XII. Kolordu Komutanlığı harekete geçerek isyanı dağıttı. Söz konusu isyan bastırılsa da Haydar Bey, Meclis Riyaseti ve Dahiliye Vekaletine gönderdiği telgraflarla valilikten istifa ettiğini ve mebusluğu tercih ettiğini belirtti. Bununla birlikte Konya Mebusu Mehmet Vehbi ve arkadaşları, Haydar Bey'in valilik görevini yeterince yerine getirmediği gerekçesiyle ağır suçlamalar içeren takrir sundular. Söz konusu takrir mucibince Haydar Bey hakkında meclis soruşturması açıldı. Yapılan soruşturma neticesinde Haydar Bey'in sorumluluğunu gerektiren bir eylemi bulunmadığına dair 11 Şubat 1922 tarihli rapor, 23 Şubat 1922 tarihli Meclis gizli oturumunda görüşülerek çoğunlukla kabul edildi.

Haydar Bey, Konya valiliği görevinden sonra tekrar Ankara'ya gelerek Meclis çalışmalarına iştirak etti. Mecliste İçişleri, Dışişleri ve Millî Eğitim komisyonlarında ve Memurin Muhakemat-ı Tetkik Kurulunda çalıştı. II. ve III. toplantı yıllarında İçişleri Komisyonunun başkanlığını, III. Millî Eğitim Komisyonunun kâtipliğini yaptı. 6 Mart 1922'de Başkumandanlık tarafından Kürtlerin bağımsızlığı için çalıştığı haber alınan Simko Olayı'nı çözmek için özel görevle Van'a gönderildi ve görevini başarıyla tamamladı. Ayrıca memur ve emeklilerin durumları hakkında inceleme yapmak üzere 8 Ocak 1923'te kurulan özel komisyonda görev aldı.

Haydar Bey'in Meclis'te göze çarpan ilk faaliyeti Ankara Hükümeti ile bir anlaşma yapmak isteyen Fransızlara arabulucu olmasıydı. Haydar Bey'in aracılığı ile Fransız General Gouraud'un sekreteri Robert de Caix, Fransız ajanı M. Sava ve Amiral Lebon'dan oluşan bir heyet 23 Mayıs 1920'de Mustafa Kemal Paşa ile görüştü. Fakat İngiltere ve Sovyet Rusya'dan kaynaklı olumsuzluklar sebebiyle bir anlaşmaya varılamadı.

Haydar Bey, Meclis çalışmalarında bulunduğu süre zarfında muhtelif konuları kapsayan takrir ve kanun teklifleri sundu. Meclis Genel Kuruluna; millî davanın tahakkuku hususunda gayret sarf etmiş olan Madam Gulis'e, Meclisce beyanı teşekkür edilmesi, Ankara'ya gelen Ukrayna Heyeti'ne milletimiz ve meşru dâvamız hakkında gösterdikleri alakadan ötürü Mecliste alenen beyanı teşekkür edilmesi, Sakarya Muharebesi'nde malûl kalan Süvari Bölük Kumandanı Ferid Efendi'nin ikramiye ile taltif edilmesi, ve Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'in ölümünden sorumlu olan ve çatışmada ölü ele geçirilen Topal Osman'ın cesedinin Meclis kapısı önünde salben (asarak) teşhir edilmesine dair takrirler sundu. Bunun yanı sıra, bir avuç fedai müfrezesi ile İngilizlere baskınlar düzenleyen ve 1916'da tifüse yakalanarak Kerkük'te vefat eden Ömer Naci Bey'in ailesine maaş tahsisi, I. Dünya Savaşı sebebiyle yurdunu terk etmek zorunda kalan doğu vilayetleri muhacirleri için bütçeye iki buçuk milyon lira ilâve edilmesi, Kars ve civarına zirai yardım yapılması ve Mebusan Seçim Kanunu'nun tadiline dair kanun teklifleri sundu.

Ayrıca I. TBMM Van mebuslarından Haydar Bey'in yoğunlukla bölgesel kalkınma projeleri, Askeri hizmet kanunları, mali kanunlar, tarım ve hayvancılık hakkında söz aldığı ve ilgilendiği görülmektedir.

Haydar Bey, TBMM'nin gizli oturumlarında Erkân-ı Harbiye Umumiye Reisi Fevzi Paşa'nın Sakarya Muharebesi'nden sonraki askeri vaziyet hakkında açıklama yapması üzerine açılan tartışmalar ve ordunun iaşesi ve mali vaziyet hakkında ve Lozan Konferansı sürecindeki barış teklifleri üzerinde yapılan müzakerelerde söz aldı. Bilhassa Lozan Konferansı'na ikinci defa gidecek heyetin bazı

hususları dikkate almaları için Musul Meselesi'nin Türkiye açısından önemine binaen Mecliste uzun bir konuşma yaptı. Musul'un İngilizlere bırakılmaması gerektiğini belirten Haydar Bey, Türkiye ve İngiltere'nin gelecek planlarının ve ümitlerinin Musul'a nakil olunduğunu ve İslam'ın ittihadından korkan İngiltere'nin bütün planlarını kayıtsız şartsız Türklerin mahvı üzerine kurduğunu ifade etti. İngilizler için asıl tehlikenin Batı'dan ziyade Doğu'dan doğduğunu belirten Haydar Bey, ayrıca İngilizlerin, tarihî bağların yanında, malî ve siyasî ilkelerle bir arada yaşayan, iki kardeş toplum olan Türklerle Kürtler arasına siyasi rekabet sokacağı hususuna da dikkat çekti.

Haydar Bey, Mecliste muhtelif konularda birçok kez söz aldı. Seyyar jandarma müfrezeleri teşkiline dair kanun lâyihası münasebetiyle, Bozkır Hâdisesi'nde müsadere edilen koyunlar hakkındaki kararname münasebetiyle ve Suruç Kaymakamlığından munfasıl İhsan Bey hakkındaki İstid'a Encümeni kararı münasebetiyle konuşmalar yaptı.

Bunun birlikte 1921-1923 yıllarında TBMM'de görüşülen İdare-i Kura ve Nevahi Kanunu (Nahiyeler Kanunu) lâyihası müzakerelerinde, Dahiliye Encümeni Reisi sıfatıyla söz alan Haydar Bey, 1870 ve 1877 yıllarında olmak üzere iki defa Nahiyeler Kanunu hazırlandığını, fakat köy ve nahiye hayatı kökleşmediğinden ve Hükümetin, millete sadece ihtiyacı olduğu zamanlarda müracaat ettiğinden ötürü söz konusu kanunların milletle Hükümet arasında derin bir uçuruma sebebiyet verdiğini belirtti. Dolayısıyla kanun ve eksiklikleri hakkında ayrıntılı bilgi veren Haydar Bey, memleket ve milletin selametini temin edecek esasları barındıran bir kanuna ihtiyaç olduğunu vurguladı. Mecliste uzun bir mesaiye sebep olmasına rağmen söz konusu kanun yasalaşamadı. Bunun en önemli sebeplerinden biri de gücünü muhafaza etme kaygısındaki merkezi yönetimin yerinden yönetimlere yetki vermek istemeyişiydi.

Haydar Bey, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ve Millî Mücadele Dönemi'nin önemli devlet adamlarından biriydi. Çeşitli kademelerde mülki idarecilik görevlerinde bulundu. I. TBMM'deki mebusluğu süresince Mustafa Kemal Paşa'nın politika ve emirlerine sadık kaldı. Buna rağmen Meclisin ikinci devresinde tekrar mebusluğa aday gösterilmediği için yasama serüveni kısa sürdü. 10 Ağustos 1923'te Konya Valiliğinden emekliye ayrıldı.

Millî Mücadele Dönemi'ndeki hizmetlerinden ötürü Meclis tarafından kendisine yeşil şeritli istiklâl madalyası verildi. 12 Kasım 1925'te de yine Meclis kararıyla söz konusu madalya, kırmızı-yeşil şeritli madalya ile değiştirildi. İhtisas alanı felsefe olan Haydar Bey, Fransızca, Farsça, Arapça, Kürtçe, Arnavutça ve Slav dillerine hakimdi. Soyadı Kanunu ile "Vaner" soyadını aldı. Evli olup beş kız babası olan Haydar Vaner, 26 Mart 1954'te vefat etti ve Erenköy/ Sahrayıcedid Mezarlığı'na defnedildi.

Anahtar Kelimeler : Haydar Bey,Vaner, Van, Milletvekili,Bürokrat

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BEO. 4498-337294.

BEO. 4508-338045.

DH.ŞFR. 102-301.

DH.ŞFR. 83-23.

MV. 249-50.

MV. 251-49.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

30.10.0.0.80.529.5.

TBMM Arşivi, Tercüme-i Hal Dosyası, No: 427.

Resmî Yayınlar

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, C 1, TBMM Basımevi, Ankara 1992.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, I. Devre, 128. Birleşim, C 2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, I. Devre, 164. Birleşim, C 2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, I. Devre, 6. Birleşim, C 4, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 105. Birleşim, C 14, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 107. Birleşim, C 14, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 114. Birleşim, C 14, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 125. Birleşim, C 24, Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 13. Birleşim, C 18, Ankara 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 130. Birleşim, C 24, Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 134. Birleşim, C 24, Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 136. Birleşim, C 15, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 139. Birleşim, C 24, Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 144. Birleşim, C 25, Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 156. Birleşim, C 16, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 156. Birleşim, C 25, Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 16. Birleşim, C 28, Ankara 1961.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 161, Birleşim, C 26, Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 161. Birleşim, C 17, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 164. Birleşim, C 26, Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 190, Birleşim, C 27, Ankara 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 23. Birleşim, C 10, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 25. Birleşim, C 2, Ankara 1981.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 31. Birleşim, C 10, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 6. Birleşim, C 18, Ankara 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 81. Birleşim, C 13, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 82. Birleşim, C 13, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 84. Birleşim, C 13, Ankara 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Devre, 88. Birleşim, C 13, Ankara 1958.

Araştırma Eserler

CEVİZLİLER, Nilüfer, "Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Van Milletvekilleri", I. Van Gölü Havzası Sempozyumu (08-10 Eylül 2004), Ed. Oktay Belli, İstanbul, 2006, 277-283.

ÇANKAYA, Ali, Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, C III, Mars Yayınevi, Ankara 1968.

ÇOKER, Fahri, Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923), C III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

ERDEHA, Kamil, Milli Mücadelede Vilâyetler ve Valiler, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975.

ESENGİN, Kenan, Millî Mücadele'de Ayaklanmalar, Kamer Yayınları, İstanbul 1998.

GOLOĞLU, Mahmut, Üçüncü Meşrutiyet, Ankara 1970.

GÜNEŞ, İhsan, Birinci Birinci TBMM'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923), Eskişehir, 1985.

İĞDEMİR, Uluğ, Heyet-i Temsiliye Tutanakları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Anlara 1989.

Millî Tarihimizden Bir Safha (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İlk Üyeleri), haz. Hasan Cicioğlu, Erol Ülgen, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2018.

ÖNDER, Mehmet, Atatürk Konya'da, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

SARI, Mustafa, "Haydar (Vaner) Bey'in I. Meclis'teki Faaliyetleri", Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı, C V, 2020, 74-106.

SARI, Mustafa, "II. Meşrutiyet'te Rumeli'de Bir Mülkiye Müfettişi: Haydar (Vaner) Bey (1909-1913)", Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, C XI, S. 2, 2022, 511-546.

SARI, Mustafa, "Milli Mücadele Başlarında Bir Devlet Adamı: Van Valisi Haydar (Vaner) Bey", History Studies, C IV, S. 1, 2012, 449-488.

SARIHAN, Zeki, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

ŞİMŞİR, Bilal N., Malta Sürgünleri, Bilgi Yayınları, İstanbul 1985.

YÜCEBAŞ, Ferit, "TBMM Zabıt Ceridelerine Göre İlk Meclis'te Van Milletvekilleri ve Faaliyetleri", Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 28 Bahar 2015, 158-181.